

Uvod

Katolička Crkva (dalje: Crkva) u suvremenom svijetu proživljava krizu na svim područjima svojeg poslanja i djelovanja. Mnogobrojni su uzroci nemoći i uočenih poteškoća evangeliziranja, a kriza se posebno očituje u krizi naviještanja. Za velik broj evangelizatora nemoć evangelizacije najviše otežavaju upravo suvremena sofisticirana tehnologija i mediji. Neki uzrok njezine nemoći u tom pogledu vide u činjenici da je Crkva postala tek jedna od mnogih različitih ponuda kojima su „stanovnici” virtualnog prostora neprestano izloženi, drugi u samoj rasprostranjenosti medija i mogućem nesnalaženju ili nedostatnoj educiranosti crkvenih službenika za njihova prostranstva, a treći uočene poteškoće povezuju s rezerviranošću dijela tih službenika prema virtualnom prostoru zbog izrazito velike manipulativne moći interneta i društvenih mreža. No, bez obzira na sve izneseno izvanredna situacija u kojoj se našao cijeli svijet krajem 2019., odnosno početkom 2020. godine, nalagala je da se Crkva intenzivnije otvori upravo prema virtualnom prostoru i u njegovu prostranstvu nađe načine kako se približiti vjernicima. Epidemija bolesti COVID-19, proglašena u Hrvatskoj 11. ožujka 2020. godine, označila je početak razdoblja u kojemu je virtualni prostor, ili virtualna stvarnost, postao jedina stvarnost u kojoj je bilo moguće njegovati kršćansko zajedništvo, održavati različita događanja i širiti riječ Božju.

Vjerujemo da su mnogima još uvijek u sjećanju slike i izvještaji novinara pred samostanom časnih sestara Sv. Križa u Đakovu, sestara koje su se među prvima zarazile novim koronavirusom na početku epidemije u Hrvatskoj, na području Slavonije. Strah za sve one koji su se zarazili opasnim virusom bio je sveprisutan. Nemoć su mnogi osjećali kada je počelo vrijeme zatvaranja (tzv. *lockdown*), kada ljudi nisu smjeli ići izvan mjesta stanovanja

bez propusnice te kada su donesene privremene mjere ograničavanja rada i događanja u javnom životu kako bi se spriječilo širenje zaraze. Broj zaraženih i umrlih od bolesti COVID-19 bila je tema gotovo svih razgovora, vijesti i izvještaja, a velika većina ljudi tada je jedini spas vidjela u distanci i bijegu od zaraze te u pomoći zdravstvenih djelatnika, a potvrdu o cijepjenosti mnogi su doživljavali kao izlazak iz izolacije i osamljenosti. I danas naviru lijepa sjećanja na činjenicu koliko su se bolesnici u bolnici u Osijeku obradovali kada su doznali da je među njima svećenik (jedan od autora ove studije) i da se mogu ispovjediti tijekom bolničkog liječenja. Međutim, za mnoge kršćane, tako i za jednoga od autora ove studije najbolnije je bilo promatrati zatvorene crkve diljem Nadbiskupije i svijeta, napose zatvorenu katedralu u Đakovu tijekom Velikog tjedna i za Uskrs. Mnogi svećenici zbog nemogućnosti slavljenja sv. misa s narodom osjećali su se kao da su Isusa i evanđelje izdali i iznevjerili. Danas, s vremenskim odmakom od tih događanja postavljaju se brojna pitanja o ispravnosti postupanja Crkve đakovačko-osječke u takvim okolnostima, među kojima ćemo ovom studijom nastojati dati odgovor na pitanje koliko se u to vrijeme Crkva pastoralno i evangelizacijski uspjela kvalitetno snaći u virtualnom svijetu i prenositi u njemu poruku radosne vijesti Evanđelja.

O tome se progovara i u sažetom izvješću „Sinodalna Crkva u poslanju” XVI. redovite opće skupštine Biskupske sinode, nakon prvog zasjedanja održanog od 4. do 29. listopada 2023. godine, kojim se potiče cijela Crkva da između šest pastoralnih područja razmotri i procijeni koja bi iskustva nakon pandemije bolesti COVID-19 u pastoralnom i evangelizacijskom radu mogla koristiti u budućnosti. U tome izvješću piše: „Pandemija bolesti COVID-19 potaknula je niz kreativnih internetskih pastoralnih inicijativa koje su smanjile učinke iskustva izolacije i usamljenosti s kojima se posebno suočavaju stariji i ranjivi članovi zajednice. Katoličke obrazovne ustanove također su učinkovito koristile internetske platforme kako bi nastavile nuditi formaciju i katehezu tijekom zaključavanja. Dobro je da procijenimo što nas je ovo iskustvo naučilo i koje bi trajne koristi mogle biti za poslanje Crkve u digitalnom okruženju.”¹

¹ XVI. redovita opća skupština Biskupske sinode, Sinodalna Crkva u poslanju – Sažeto izvješće s prvog zasjedanja XVI. redovite opće skupštine Biskupske sinode (4. – 9. listopada 2023.), br. 17. <https://hbk.hr/sinodalna-crkva-u-poslanju-sazeto-izvjesce-s-prvog-zasjedanja-xvi-redovne-opce-skupstine-biskupske-sinode-4-9-listopada-2023/> (Pristupljeno: 3. 4. 2024.)

Crkva je i prije proglašenja pandemije, tijekom posljednjih dvaju desetljeća, nastojala stupiti u otvoren dijalog s virtualnim svijetom, koji se mora razumjeti u svjetlu saborskog učenja o opravdanoj autonomiji ovozemnih stvarnosti, no koji je za nju i dalje velika nepoznanica i izazov. No, unatoč tomu jedini je pravilan put ostvariti dijalog, otvarati se virtualnom svijetu, posebice pozorno i temeljito proučavati stvarnosti koje se oblikuju pod utjecajem medija i to na razini pojedinca, društva i čovječanstva u cjelini, upoznati ciljeve, metode, pravila rada i unutarnje strukture virtualnog prostora, precizno proricati sadržaje vjere jezikom i tehnikama medija u teologiji, homiliji, katehezi, napose promicati zajedništvo u virtualnom prostoru. Dakako da to zahtijeva i jasan pastoralni plan bez kojega nije moguće ostvariti proučavanje, razvoj, korištenje, metode, ciljeve, posebice proricanje sadržaja vjere jezikom medija.

U virtualnom prostoru omogućeno je da se milijarde slika i poruka pojavljuju na milijunima računala i pametnih mobilnih telefona u cijelome svijetu. Hoće li se iz mnoštva slika i glasova pojaviti i Isusovo lice, ovisi o svakom kršćaninu uronjenom u digitalnu i virtualnu kulturu. Hoće li se čuti Kristov glas, također ovisi o svakom vjerniku koji je pozvan prenositi i svjedočiti radosnu vijest spasenja. Ako kršćani, vjernici i vjerski službenici u digitalnoj kulturi prepoznaju mogućnosti prenošenja Isusove poruke spasenja, otkupljenja, ljubavi, radosti, mira i slobode, tada će se virtualni svijet pretvoriti u istinski ljudski prostor, a evangelizacija i kateheza postat će sastavni dio digitalnog okruženja.

Stoga se Crkva treba i mora otvoriti virtualnom svijetu bez imalo straha, jer njezina veća otvorenost prema suvremenim medijima može pridonijeti boljem i uspješnijem približavanju vjernicima, uspješnijem navješćavanju i uspješnijoj novoj evangelizaciji, osobito u trenutcima u kojima cijeli svijet prolazi duboku transformaciju koju je izazvala bolest COVID-19. O tome govori i papa Franjo u uvodnim mislima enciklike o bratstvu i socijalnom prijateljstvu *Fratelli tutti*, u kojoj ističe kako se ta pandemija neočekivano pojavila i iznijela na vidjelo lažne sigurnosti koje svijet pruža današnjem čovjeku. Pandemija je pokazala nesposobnost zajedničkog djelovanja, zajedništva, odnosno sebičnost i čovjekovu krhkost na mnogim razinama, od krhkosti socijalnog prijateljstva do nedorečenosti virtualnog prostora: „Unatoč našoj silnoj umreženosti došlo je do raskola koji otežava rješavanje problema koji pogađaju sve nas. Ako netko misli da je jedino što

treba učiniti potruditi se da ono što već činimo samo bolje profunkcionira, ili da je jedina poruka ta da moramo poboljšati postojeće sustave i pravila, taj negira stvarnost.”²

Pandemija bolesti COVID-19 je globalna tragedija, koja je cijeli svijet i svakog pojedinca osvijestila da smo svi ljudi, ne samo prolaznici na ovome svijetu, nego i zajednički putnici koji putuju istom lađom, u kojoj ako se dogodi zlo pojedincu, šteti se svima koji se nalaze u njoj. Ona je upozorila na pogubnost individualizma i egoizma suvremenog čovjeka i u virtualnom prostoru. Sjetili smo se da se nitko ne može spasiti sam, da se možemo spasiti jedino zajedno: „Oluja razotkriva našu ranjivost i iznosi na vidjelo one lažne i suviše sigurnosti kojima smo maskirali svoj ego uvijek zaokupljeni vlastitom slikom: i na vidjelo je izašla, još jednom, ona (blagoslovljena) zajednička pripadnost kojoj ne možemo izmaći: Bratska pripadnost.”³

Suvremeno neoliberalno gospodarstvo i kapitalizam na svim stranama svijeta, koristeći se tehnološkim napretkom, nastojalo je cijeli svijet uvjeriti da je sloboda tržišta dovoljna da se osigura posvemašnja sigurnost. Pandemija bolesti COVID-19 natjerala je današnjeg čovjeka da više razmišlja o svim ljudima, općem dobru, o dobru svakog pojedinca. Prema papi Franji, virtualni prostor je u velikoj mjeri omogućio individualizam, sebičnost: „rastresenost, zatvorenost i samoću. Polakomili smo se za povezivanjem s drugima, a izgubili užitak bratstva. Težili smo brzom i pouzdanom rezultatu, a našli smo se pod jarmom nestrpljenja i tjeskobe. Postavši zarobljenicima virtualnoga svijeta, izgubili smo užitak i okus stvarnosti... patnja, nesigurnost, strah i svijest o vlastitim ograničenostima izazvani pandemijom pozivaju na preispitivanje našega načina života, naših odnosa, organizacije naših društava i, ponajprije, smisla našega života.”⁴

Papa Franjo smatra da je ova pandemija posljedica čovjekova lošeg odnosa prema svijetu i stvarnosti koja ga okružuje, napose posljedica čovjekove želje da bude apsolutni gospodar zemlje i vlastitoga života: „Ne želim reći da se radi o nekoj vrsti Božje kazne niti bi bilo dovoljno reći da šteta koja se nanosi prirodi uzima svoj danak.” No, „sama stvarnost stenje i buni se.”⁵

² Franjo, *Fratelli tutti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2020, br. 6, str. 8 (Dalje: FT)

³ FT, 32.

⁴ FT, 33.

⁵ FT, 34.

Stoga Papa izražava nadu da nas je iskustvo pandemije navelo prema intenzivnijem nastojanju življenja bratstva, zajedništva, solidarnosti, suodgovornosti, općenito prema brizi za opće dobro te skrbi za dostojanstvo svakog pojedinca. Upravo kroz intenzivniju prisutnost Crkve i njezinih službenika u virtualnom prostoru važno je bilo učiniti pomake u izgradnji solidarnosti i zajedništva i konkretnoj brizi za svakog čovjeka tijekom pandemije bolesti COVID-19.

Na tragu namjere da rezultatima ovoga istraživanja otkrijemo kakav je zalag za budućnost donijelo iskustvo ove pandemije Katoličkoj Crkvi, njezinim službenicima i svim vjernicima, u ovoj se studiji iznose rezultati koji pokazuju kako je jedna partikularna Crkva đakovačko-osječka proživjela iskustvo pastoralnog i katehetskog djelovanja u vremenu nakon proglašenja epidemije bolesti COVID-19 u Hrvatskoj i donošenja *Odluke o mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja* 19. ožujka 2020. godine, a kojom je bilo potpuno onemogućeno i održavanje svih oblika vjerskih okupljanja uživo. U skladu s time, svrha ovoga istraživanja bila je u utvrđivanju jesu li i na koji način župe s područja Đakovačko-osječke nadbiskupije iskoristile mogućnosti koje im je pružio virtualni prostor za sveukupno djelovanje. Na taj se način, provedenom kvantitativno-kvalitativnom analizom prisutnosti župa Đakovačko-osječke nadbiskupije u virtualnom prostoru u razdoblju nakon proglašenja epidemije u Hrvatskoj i uvođenja mjera kojima se zabranjuje održavanje vjerskih okupljanja, želi s jedne strane ukazati na spremnost vjerskih službenika na reagiranje u izvanrednim društvenim okolnostima i otvorenost svećenika za nove načine komuniciranja s vjernicima, kao i na prenošenje evangelizacijskih sadržaja istim kanalima te, s druge strane, na moguće poteškoće i uzroke njihova neadekvatnog reagiranja na novonastale okolnosti.

Primarni cilj provedbe ovoga kvantitativno-kvalitativnog istraživanja bio je utvrditi u kojoj je mjeri i na koje načine Katolička Crkva, na primjeru Đakovačko-osječke nadbiskupije, bila prisutna u virtualnom prostoru nakon proglašenja epidemije bolesti COVID-19 u Hrvatskoj 2020. godine. U skladu s na taj način definiranim primarnim ciljem istraživanja za prvi specifični, odnosno sekundarni istraživački cilj trebalo je odrediti vrste objavljanog sadržaja, dodatno i učestalost njihova objavljanja na mrežnoj stranici Đakovačko-osječke nadbiskupije nakon proglašenja

epidemije u Hrvatskoj 11. ožujka 2020. godine. Za drugi specifičan istraživački cilj određeno je utvrditi vrste sadržaja i učestalost njihova objavljivanja na mrežnim stranicama i Facebook profilima župa Đakovačko-osječke nadbiskupije tijekom 2020. godine. Kao referentno razdoblje za tumačenje razlika u učestalosti objavljivanja i vrstama sadržaja određeno je razdoblje od 19. ožujka do 1. svibnja 2020. godine. Naime, nakon što je 11. ožujka 2020. godine donesena *Odluka o proglašenju epidemije bolesti COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2 za područje čitave Republike Hrvatske* 19. ožujka 2020. godine izdana je i prethodno spomenuta *Odluka o mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja*, a temeljem koje je donesena i mjera o zabrani održavanja svih javnih događaja i okupljanja, pa tako i mjera o obustavi vjerskih okupljanja, koja je bila na snazi do 30. travnja 2020. godine kada je Hrvatski zavod za javno zdravstvo (dalje: HZJZ) izdao nove *Preporuke za sprječavanje zaraze COVID-19 tijekom obreda u crkvama i molitvenim prostorima vezano uz vjerska okupljanja*, koje su stupile na snagu 2. svibnja 2020. godine.

Kvantitativno-kvalitativno istraživanje provedeno je od lipnja 2023. do travnja 2024. godine za sve župe Đakovačko-osječke nadbiskupije (153), a u realizaciji općih i specifičnih ciljeva i stvaranju ove studije sudjelovali su dr. sc. Ivana Bendra, znanstvena suradnica s područja Interdisciplinarnih znanosti, znanstvenih polja sociologija i teologija, zaposlenica u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Vukovar te dr. sc. Stanislav Šota, izvanredni profesor s područja Pastoralne teologije, zaposlenik Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu.

Studija je koncipirana tako da sadržajno obuhvaća ukupno šest poglavlja, gdje se, nakon uvodnog poglavlja, najprije daje kraći pregled osnovnih informacija o epidemiji, odnosno pandemiji bolesti COVID-19, kao i detaljan prikaz mjera i preporuka donesenih od mjerodavnih tijela vlasti Republike Hrvatske, a koje su se odnosile na Katoličku Crkvu i ostale vjerske zajednice.

U drugom poglavlju daje se uvid u crkvene dokumente koji progovaraju o evangelizacijskom i pastoralno-katehetskom djelovanju Crkve u virtualnom prostoru. Zatim se, u trećem poglavlju, daje kraći pregled dosadašnjih istraživanja o Crkvi u virtualnom prostoru, nakon čega se, u četvrtom poglavlju, prezentira primijenjena metodologija u provedenom

kvantitativno-kvalitativnom istraživanju. U posljednjem, petom poglavlju, detaljno se prikazuju rezultati istraživanja, i to najprije rezultati o prisutnosti same Nadbiskupije u virtualnom prostoru tijekom 2020. godine, a zatim i svih župa Đakovačko-osječke nadbiskupije. Na kraju slijede rasprava i zaključna promišljanja u kojima se nastoji sveobuhvatno interpretirati dobivene rezultate imajući na umu dosadašnja istraživanja i crkvene dokumente koji progovaraju o prisutnosti Katoličke Crkve u virtualnom prostoru. Daju se i određene preporuke o mogućim načinima poboljšanja aktualnog stanja koje se tiču uključenosti Đakovačko-osječke nadbiskupije u virtualni prostor.

Svjesni ograničenosti i znanstvenog dosega ove studije, prije svega njezine ograničenosti na područje samo jedne partikularne Crkve, ipak držimo da mnoge prikupljene činjenice u realizaciji zadanih istraživačkih ciljeva daju koristan uvid u kompleksnost prisutnosti Katoličke Crkve u virtualnom prostoru. Primarno otkrivajući opsege napora pastira s područja Đakovačko-osječke nadbiskupije uloženo da zažive virtualne župne zajednice u izvanrednim društvenim okolnostima, prouzročnim epidemijom (pandemijom) bolesti COVID-19 u Hrvatskoj, vjerujemo da doprinosimo boljem razumijevanju ove aktualne teme i ostavljamo zalog za buduće rasprave o prednostima, nedostacima, ograničenjima, kao i uzrocima uočnih poteškoća u djelovanju Katoličke Crkve u virtualnom prostoru.